

“Zou de Holocaust mogelijk geweest zijn als internet had bestaan?”

1.

In “Zo makkelijk kom je niet van boeken af” vraagt de Italiaanse schrijver en semioticus Umberto Eco zich af of de Holocaust mogelijk zou zijn geweest als internet had bestaan. Hij beantwoordt zijn vraag meteen zelf: “Daar ben ik niet zo zeker van. Iedereen had meteen geweten wat er gebeurde...” Het ‘ich habe es nicht gewusst’ had geen kans gekregen. Weten wat er gebeurt, is de eerste stap om tot daden te kunnen overgaan. Ook al houdt dit nog geen volledige garantie in dat deze stappen dan werkelijk worden gezet. Het wereldwijd toegankelijke, technologische netwerk zoals wij dat vandaag kennen, had dus misschien een van de diepste trauma’s van de menselijke geschiedenis kunnen voorkomen. We hebben ondertussen de groeiende politieke kracht van internet leren kennen. China, Iran, Tunesië, Egypte, Libië, Syrië...: geen enkel regime – hoe totalitair ook – blijkt vandaag nog in staat om een absoluut waterdichte controle door te voeren op de via het net circulerende informatie. Wikileaks maakt anoniem en illegaal beelden en documenten publiek, die zonder hun tussenkomst het daglicht nooit zouden zien: documenten die geheim gehouden worden om publieke verontwaardiging te voorkomen; beelden die de flagrante leugens van de ‘officiële’ informatie ontmaskeren. Het recht op toegang tot de feiten en het recht op correcte, verificerbare informatie over de handel en wandel van de economische en politieke machten op deze wereld worden vandaag met meer en meer klem opgeëist door een gestaag groeiende massa.

2.

De mogelijkheden van dat wereldwijde web om een grotere transparantie van de macht te verwezenlijken - wat op zijn beurt meer democratie en rechtvaardigheid zou kunnen genereren -, kunnen echter ook in een andere richting gebruikt worden. Heb je in alle argeloosheid in een supermarkt je gegevens genoteerd op het promotieformulier van een of ander product, dan komen die vaak zonder jouw toestemming in een databank terecht die daarna aan andere bedrijven kan worden doorverkocht. Wie bij een aankoop via het web het nummer van zijn Visa kaart invult gekoppeld aan zijn persoonsgegevens, heeft geen vat meer op wat er verder met deze informatie kan gebeuren. Als je op Google één keer je interesse hebt laten blijken voor b.v. ‘de ziekte van Alzheimer’, dan wordt die interesse meteen toegevoegd aan jouw ‘profiel’. Zoals ook al jouw volgende vragen. Je komt dus telkens weer je eigen voorkeuren tegen in plaats van de rijke verscheidenheid van de voorkeuren van anderen. Je wereld wordt vastgelegd; zijn deuren worden afgesloten in plaats van ze open te gooien. Het Grote Digitale Geheugen is absoluut: het onthoudt alles; niets kan nog gewist worden. Via Facebook en andere boeken vertrouwen we persoonlijke informatie toe aan dat gigantische publieke domein. We gooien zelfs intieme verhalen te grabbel, die gemakkelijk tegen ons gebruikt kunnen worden... Zou er t.o. dit alles dan ook niet een recht moeten bestaan om onze eigen gegevens te wissen, om onszelf te laten ‘verdwijnen’, om ‘het boek waar alles in staat’ te verbranden?

3.

Het recht op transparantie enerzijds en het recht op privacy anderzijds komen vaak met elkaar in conflict. En toch hebben wij beide nodig. Geen enkel recht, geen enkele vrijheid kan absoluut zijn. De ons zo dierbare individuele vrijheid wordt beperkt door de wetten van de gemeenschap waarin we leven. Betekent b.v. vrijheid van meningsuiting dat we zomaar alles mogen zeggen, met inbegrip van de grofste beledigingen aan het adres van personen en groepen? Dient deze vrijheid niet te worden gekoppeld aan – en dus afgeremd of versterkt door - een verantwoordelijkheid m.b.t. wat onze woorden te weeg brengen? “Il y a des circonstances où se taire est mentir” zei de Spaanse filosoof Miguel de Unamuno, rector van de Universiteit van Salamanca. Het waren de eerste woorden van de rede die hij in 1936 richtte tot de fascistische generaal Millan Astray. Unamuno werd daarna uit zijn functie ontheven. Elke vrijheid krijgt haar concrete invulling door de omstandigheden waarin zij wordt uitgeoefend. Elke verabsolutering van een/de vrijheid leidt tot gruwelijke daden en catastrofes. Dat heeft de geschiedenis ons meermaals geleerd. Democratie houdt op een rechtvaardig politiek systeem te zijn als ze met geweld wordt opgelegd. De communistische utopie van gelijkheid verwerd tot een monsterlijk regime toen het tegensprekers de mond snoerde en tegenstanders uitmoordde.

4.

De ontwikkelingen van de communicatietechnologie hebben de omvang van de communicatie exponentieel doen toenemen. Iedereen lijkt op elk moment van de dag wel iets mee te delen te hebben. Iedereen wil alles weten, alles zeggen. Een beoordeling van ‘de omstandigheden’, een afwegen van het belang van de mededeling is niet meer aan de orde. Een kritische houding t.o.v. ons juridisch apparaat

is zeker gerechtvaardigd, maar schendt elke onderzoeksrechter daarom de persvrijheid als hij beslist geen publieke mededelingen meer te doen om het onderzoek niet te schaden? Dubieuze uitspraken of meningen in de media geuit door publieke personen- in welke maatschappelijke sfeer zij zich ook bewegen – verdienen zeker commentaar of kritiek, maar moeten kanalen zoals b.v. twitter daarom gebruikt worden om op laffe manier (anoniem en van op veilige afstand) laster, haat en roddels te verspreiden? Er zijn omstandigheden waarin spreken liegen wordt en waarin zwijgen de meeste essentiële uitdrukking van ons recht op vrije meningsuiting kan zijn.

5.

In haar boek 'Over het politieke' legt de Belgische filosofe- politicologe Chantal Mouffe uit dat de tegenstrijdigheid van belangen en van ideologieën eigenlijk het hart van politiek uitmaakt. Het democratische politieke systeem is de vorm, het instrument waarin die antagonismen geuit kunnen worden. In onze huidige, dagelijkse politieke praktijk is dat democratische systeem verworpen tot een consensusinstrument. Het is de uitdrukking geworden van de macht van de meerderheid, een middel om overwicht vast te leggen in beslissingen en dit ten koste van de kern van de democratie *als praktijk*, nl. het voeren van de vrije discussie tussen tegenstellingen. "Iedere consensus is gebaseerd op daden van uitsluiting", schrijft Mouffe. Het op rationalisme en op individualisme gesteunde liberalisme heeft op die manier sinds geruime tijd een hegemonistische positie verworven in alle delen van de samenleving.

Daarmee zijn de tegenstellingen en de andere meningen uiteraard niet verdwenen. Hoe individualistisch en op consumptie gericht het leven van een mens vandaag ook verloopt, toch voelt hij altijd de nood om 'ergens bij te behoren', om zich met een gemeenschap te identificeren, om vorm te kunnen geven aan een 'wij'gevoel. Deze 'wij' differentieert zich van de 'zij' die tot een andere gemeenschap behoren. Gezien de praktijk van de vrije discussie tussen tegenstellingen opgeschort is, gebeurt het vaak, zo zegt Chantal Mouffe, dat de relatie tussen 'wij' en 'zij' omslaat van tegenstand in vijandschap. Waar het voor het individu vandaag op aankomt, is te leren omgaan met tegenstellingen, te leren leven met paradoxen, te leren lopen op het scherp van het mes. Zoals we in de politiek 'wij' en 'zij' samen moeten denken en hun relatie altijd opnieuw in verschillende omstandigheden moeten herdenken, zo kunnen we het recht op transparantie en het recht op privacy ook niet van elkaar los koppelen. Onthullen en verhullen dienen samen gedacht te worden. Het zijn de twee helften van een zelfde schelp.

6.

In 'Grenzen aan de vrijheid. Van de Sade tot Wilders' schrijft de Nederlands-Engelse publicist Ian Buruma: "De absolute vrijheid die De Sade voor zich op wilde eisen, was *de vrijheid van de verbeelding, de autonomie van de schrijver, de kunstenaar, de denker.*" In je hoofd, zei Thomas Bernhard, kan je, als je dat wil, alle dagen de hele wereld vernietigen. De volledige tabula rasa is alleen in onze verbeelding mogelijk. Creëren en dromen kunnen ideeën en beelden voortbrengen die ons kunnen helpen de wereld in de werkelijkheid te veranderen.

7.

De voorstelling 'Book Burning. Een verstopte geschiedenis. La mite brûlée' werd gemaakt door Pieter De Buysser en Hans Op de Beeck. Hans is visueel kunstenaar; hij maakt beelden, voorwerpen, installaties. Pieter is schrijver en hier ook verteller. Deze voorstelling is het resultaat van een stille, langzame, intieme artistieke vriendschap. In hun gesprekken bedienen Hans en Pieter ze zich van die absolute vrijheid van de verbeelding waar Buruma het over heeft. Ze zijn samen onderweg, soms pratend en soms zwijgend. Ze delen een gevoeligheid voor het object en voor het verhaal, voor dingen die zich zelf op de scène 'betekenen', in plaats van zich vooraf te laten 'definiëren'. Ze delen een soort vitale rouw, een aantrekking voor schrijvers die de neiging hebben hun boeken te verbranden: schrijvers als Kafka en Valéry, figuren als Bartleby en co. Ze delen een fascinatie voor het oude Verlichtingstheater: de Wunderkammer. Hoe zo'n rareitienkabinet ons met even veel plezier oplicht als verlicht. Ze delen een aantrekking voor archetypische, tijdloze beelden, die even sprookjesachtig als urgent actueel en politiek geladen zijn. Ze delen een fascinatie voor de oude Rabbi Nahman uit Bratzlav: hij had zijn vrienden en leerlingen bij zich verzameld en vertelde hen dat hij het ultieme bevrijdende boek geschreven had. Daarop stak hij een vuur aan en wierp zijn boek in de vlammen. 'Lees de asse', zei hij.

Hans maakt niet een decor bij een verhaal van Pieter, en Pieter geen verhaal bij een object van Hans: deze twee werden van meet af aan samen ontwikkeld en als autonome werelden over elkaar heen

gelegd, als twee transparanten die samen een derde beeld tevoorschijn laten komen. Ze kwamen uit bij een archaische, zeer eenvoudige theatervorm: een man met een koffer die een verhaal vertelt. Ze vinden dat ze deze heldere en raadselachtige eenvoud verplicht zijn aan 'de waarheid', aan de mogelijkheid van een nieuw begin.

“Ein Schauspieler sollte ein Wahrspieler sein, etwas ganz Seltenes.” (Peter Handke, Das Spiel vom Fragen)

Marianne Van Kerkhoven